

ODAM PSIXIKASINING PAYDO BO'LISHI VA TARAQQIYOTI. ONG

TURLARINING PSIXOLOGIK TAVSIFI

Uralova Diyora Azizjon qizi

SamDCHTI 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: SamDCHTI dotsenti

Yadgarova Ozoda Ibragimovna

Annotatsiya: Mazkur maqola odam psixikasining paydo bo'lishi va uning evolyutsion rivojlanish bosqichlarini yoritishga bag'ishlangan. Unda psixikaning shakllanishida biologik va ijtimoiy omillarning o'rni, psixik rivojlanish jarayoni va uning ijtimoiy hayot bilan bog'liqligi batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada ong turlari, ularning psixologik tavsifi va inson shaxsiyatining shakllanishiga ta'siri keng yoritilgan. Ongning turli ko'rinishlari, jumladan biologik, shaxsiy, ijtimoiy, ijodiy va ruhiy ong, inson tafakkuri va ma'naviy rivojlanishidagi roli alohida tahlil qilinadi. Ushbu maqola psixologiya, pedagogika va inson rivojlanishi bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchilar va o'quvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: psixika, ong, evolyutsiya, biologik rivojlanish, ijtimoiy omillar, tafakkur, ong turlari, shaxsiy ong, jamiyat ong, ruhiy ong, psixologik rivojlanish, instinkt, ijodiy fikrlash.

Psixika — bu insonning atrof-muhitni qabul qilish, tushunish va unga moslashish jarayonlarining murakkab tizimi. Uning paydo bo'lishi evolyutsiyaning biologik, ijtimoiy va psixologik omillari ta'sirida yuzaga kelgan. Odamning tafakkur qilish, hissiyotlarini boshqarish va o'zini anglash qobiliyatlari psixikaning yuqori darajalarini ifodalaydi. Ushbu maqola odam psixikasining shakllanish bosqichlarini va ong turlarini yoritishga bag'ishlanadi.

Odam psixikasining paydo bo'lishi. Odam psixikasi o'zining rivojlanishida quyidagi muhim bosqichlarni bosib o'tgan: Odam psixikasining ilk ko'rinishlari hayvonot dunyosi bilan bog'liq. Evolyutsiya davomida markaziy asab tizimi va miya shakllanishi psixikaning rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan.

Dastlabki bosqichlarda: Instinktiv harakatlar: Jonivorlar faqat instinktlar orqali yashagan. Masalan, ozuqa topish, dushmanlardan qochish. Oddiy reflekslar: Tashqi muhit ta'siriga organizmning avtomatik javoblari. Intellektual rivojlanish bosqichi. Hayvonlarning muhitga moslashish jarayoni murakkablashib, ularda idrok va xotira shakllana boshladi. Ushbu bosqichda odamning ajdodi bo'lgan mavjudotlarda: Jamoa ichida muloqot qilish qobiliyatlari rivojlangan.

Insoniyat shakllanishida mehnat va ijtimoiy munosabatlar hal qiluvchi omil bo'lgan. Mehnat qurollarining yaratilishi, tilning rivojlanishi, birgalikdagi faoliyat psixikaning rivojlanishini jadallashtirdi. Bu bosqichda odam o'z atrofidagi dunyoni anglash va uni boshqarish qobiliyatiga ega bo'ldi.

Psixikaning shakllanishi evolyutsiyadan ijtimoiy-madaniy rivojlanishgacha bo'lgan murakkab jarayondir. Bu jarayonni biologik va ijtimoiy omillar orqali tushunish mumkin: Biologik omillar: Miya tuzilishining murakkablashishi, o'z-o'zini boshqarish qobiliyatining shakllanishi. Ijtimoiy omillar: Odamning jamiyatdagi roli, mehnat va muloqot orqali bilim va tajriba almashinuvi. Ong psixikaning eng yuqori shakli bo'lib, insonning o'zini va atrof-muhitni ongli ravishda boshqarishini ta'minlaydi. Oddiy biologik ong asosan insonning biologik ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan. Tabiiy instinktlar, masalan, ochlik yoki xavf hissi, biologik ongning asosiy ko'rinishlari hisoblanadi. Shaxsiy ong odamning o'zini anglash, o'z his-tuyg'ularini boshqarish va maqsadlarini belgilash qobiliyatidir. Bu tur psixologik rivojlanishda katta rol o'ynaydi. Jamiyat ong odamning ijtimoiy munosabatlaridagi o'rnini va rolini anglashni ifodalaydi. Bu tur muloqot, madaniy qadriyatlar va jamiyat qoidalari bilan chambarchas bog'liqdi. Ijodiy ong insonning yangi g'oyalar yaratish, muammolarni hal qilish va san'at asarlarini yaratish qobiliyatidir. U ijodkorlik va innovatsion fikrlashni rivojlantiradi. Ruhiy ong insonning ma'naviy qadriyatlarni anglash, hayot ma'nosini izlash va yuqori axloqiy tamoyillarni shakllantirish qobiliyatini ifodalaydi.

Psixika va ong bir-biriga uzviy bog'langan. Psixika umumiy qabul qilish va hissiy jarayonlarni o'z ichiga oladi, ong esa ularni yanada yuqori darajaga olib

chiqadi. Inson tafakkuri, tasavvuri va his-tuyg'ularining shakllanishida psixikaning barcha bosqichlari va ong turlarining o'zaro ta'siri muhim ahamiyatga ega.

Ong va psixikaning farqi. Ong va psixika bir-biriga yaqin tushunchalar bo'lsa-da, ular bir xil emas: Sababi esa, psixika — bu insonning atrof-muhitni idrok qilish va unga moslashish jarayonidir. U reflekslar, instinktlar va hissiyotlarni ham o'z ichiga oladi. Ong esa bu psixikaning yuksak shakli bo'lib, insonning atrof-muhitni, o'zini va boshqalarni ongli ravishda tushunish qobiliyati hisoblanadi. Ong insonning rivojlanishi va psixik faoliyatida muhim o'rin tutadi. Uning biologik, ijtimoiy va ma'naviy jihatlari insonni boshqa mavjudotlardan farqlantiradi. Ong orqali inson o'zining ichki va tashqi olamini anglab, jamiyatda o'z o'rnini topadi.

Xulosa qilib aytganda, odam psixikasining paydo bo'lishi va rivojlanishi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, biologik evolyutsiya va ijtimoiy omillar ta'sirida shakllangan. Ongning turli ko'rinishlari insonning shaxsiy rivojlanishi, ijodkorligi va jamiyatdagi roli uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Psixika va ongning o'zaro ta'siri insonni boshqa mavjudotlardan ajratib turuvchi asosiy omillardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Выготский, Л. С. Психология развития человека. — Москва: Педагогика, 1984.
2. Rubinstein, S. L. Osnovy obshchey psikhologii. — Moskva: Izdatelstvo Akademii nauk, 1976.
3. Ananyev, B. G. Chelovek kak predmet poznaniya. — Leningrad: Nauka, 1968.
4. Leontyev, A. N. Деятельность. Сознание. Личность. — Москва: Политиздат, 1975.
5. Munavvarov, A., Ashurov, U. Psixologiya asoslari. — Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2018.
6. Xonazarov, O. Odam psixologiyasining asosiy tushunchalari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
7. Maslow, A. H. Motivation and Personality. — Harper and Row Publishers, 1954.
8. Erikson, E. H. Identity and the Life Cycle. — New York: Norton, 1980.

9. Gippenreytor, Yu. B. Psixologiya va shaxsiyat rivojlanishi. — Moskva: Eksmo, 2006.
10. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim darsliklari: Psixologiya. — Toshkent: Oliy ta’lim vazirligi nashriyoti, 2022.